

Summit Země, Johannesburg, srpen-září 2002

Na přelomu srpna a září se v jihoafrickém Johannesburgu sejde světová konference o globálních ekologických problémech, přezdívaná Summit Země. Leitmotivem diskusí budou ekologické příčiny bídy v rozvojových zemích. Delegace by měly dohodnout společný postup mezinárodního společenství proti změnám podnebí, nedostatku pitné vody či ilegálnímu kácení lesů. Asi ale nedohodnou: pozorovatelé shodně očekávají, že megakongres skončí fiaskem. Tento informační list shrnuje údaje o summitu a hlavních tématech.

Summit Země

V červnu 1992 se hlavy 108 států a delegáti dalších více než 60 zemí sešli na globální konferenci v brazilském Rio de Janeiro, aby dohodli nová opatření proti světovým ekologickým hrozbám. Po deseti letech OSN pořádá na přelomu srpna a září další podobný summit v Johannesburgu.

Světový summit o trvale udržitelném rozvoji (WSSD), neoficiálně nazývaný Summit Země, bude od 26. srpna do 4. září rokovat o pokroku při snižování znečištění a ochraně přírodních zdrojů, kterého se podařilo za deset let od konference v Brazílii dosáhnout. Zároveň má dohodnout nová opatření. Očekává se účast asi stovky hlav států.

Nebude mezi nimi klíčový lídr, George Bush, který počátečním váháním dal přednost dovolené na svém texaském ranči. Komentátoři to označují za potvrzení neochoty Bílého domu k účasti na společném řešení globálních problémů, která se projevila už bojkotem Kjótského protokolu a dalších mezinárodních smluv. Paradox-

ně právě kvůli Bushově účasti byl posunut původně dohodnutý termín o týden dopředu: konference totiž měla končit 11. září.

Česká delegace

Českou delegaci povede vicepremiér Petr Mareš, kterého doprovodí ministr životního prostředí. Účast prezidenta byla předem vyloučena ze zdravotních důvodů. Původně se proto předpokládalo, že zemi bude reprezentovat především Vladimír Špidla. Premiér však ještě před srpnovými povodněmi svoji cestu odvolal s poukazem na "konflikt termínu" této globální konference, v mezinárodních médiích někdy označované za 'summit desetiletí', "s jeho oficiální návštěvou Polska" [1].

Stav světa po deseti letech

První summit v roce 1992 se zabýval především globálními problémy: změnami světového podnebí, ochranou ozónové vrstvy, odlesňováním, snižováním bohatství druhů rostlin a živočichů i přírodních biotopů. Byla dohodnuta opatření, jež je měla řešit. Přesto po deseti letech špatné zprávy převažují nad dobrými.

Dobré zprávy:

- Víceméně se podařilo vyřešit jeden z klíčových globálních problémů – rozkládání důležité ozónové vrstvy, která umožňuje život na planetě, freony a ně-kterými dalšími chemickými látkami. Kvůli setrvačnosti bude poškozování ještě několik desetiletí pokračovat a znečištění se doposud nesnížilo na nulu. Emise ovšem díky rychlé akci mezinárodního společenství dramaticky poklesly.

- Loni podepsaný globální zákaz dvacíti extrémně nebezpečných toxických látek, například DDT a polychlorovaných bifenylů, zabrání výrobcům rizikové prostředky prostě přestěhovat do třetího světa.
- Zelené technologie a sektory, jako jsou obnovitelné zdroje energie či ekologické zemědělství, zažívají doslova boom a stávají se respektovaným byznysem.

Špatné zprávy:

- Roční světové emise oxidu uhličitého, hlavní příčiny globálních změn klimatu, se v letech 1990-2000 zvýšily o 9 procent [2]. Přitom devět let trvalo, než se podařilo k obecné Rámcové konvenci o změnách klimatu, dohodnuté v Riu, podařilo ve formě Kjótského protokolu a doplňujících dohod vyjednat konkrétní závazky. Ani ty ale ještě neznamenají snížení celkového znečištění.
- Celkem 1,1 miliardy lidí nemá přístup k dostatku čisté pitné vody [2]: uživatelů počítačů je na světě dvakrát méně [3]. Vinou nedostatku čisté vody a kanalizace ročně umírá 5 miliónů lidí [2].
- 2,8 miliardy lidí – tedy 45 % světové populace – má příjem menší než 2 dolary za den [3].
- Úbytek druhů pokračuje: 24 % druhů savců a 12 % ptáků je klasifikováno jako ohrožené [2].
- Surovinová a energetická efektivnost ekonomiky se nezvyšuje, ale klesá. OECD očekává, že během příštích 50 let se světová spotřeba materiálů a energie zvýší ještě na trojnásobek [4] – což znamená více dolů, více pokácených lesů, více ropných polí a více odpadů na skládkách.
- Během devadesátých let svět přišel o 94 miliónů hektarů lesů [2].

Zlepšují se především ekologické problémy místního a regionálního rázu: klesá znečištění vzduchu a řek, vznikají nové přírodní rezervace, ubývá extrémně rizikových chemických látek. Naopak k horšímu směřují globální trendy, jako je měnící se světové podnebí, ubývající bohatství druhů a odlesňování. Paradoxně právě je měly řešit hlavní dohody uzavřené před dese-

ti lety v Brazílii: Rámcová konvence OSN o změnách klimatu a Konvence o biologické diverzitě.

Téma: znečištění způsobuje bídu

Hlavní obětí znečištění, kácení lesů nebo změn podnebí jsou chudí lidé v rozvojových zemích. Zatímco v průmyslových státech jsou ekologické problémy většinou otázkou kvality života, ve třetím světě jde o život samotný.

Kácení tropických lesů způsobuje, že namísto vyrovnaného průtoku v řekách, na kterém závisí živobytí miliónů chudých zemědělců, přichází vysychání koryt a zároveň silnější povodně. Obětí znečištění vzduchu, vypouštěných toxických látek i nedostatku vody bývají obyvatelé slumů. Doly, které patří velkým těžebním společnostem, kontaminují okolí enormním množstvím toxického odpadu. Důsledky globálních změn klimatu jsou – a především budou – dramatické hlavně ve třetím světě, který se nemá prostředky na ochranu před záplavami, suchem a hurikány.

Právě proto patří na první místa v žebříčku priorit lidí v rozvojových zemích. *"Běžná představa je, že zájem o kvalitu životního prostředí se omezuje na...bohaté průmyslové státy. Ale výsledky průzkumu...provedeného roku 1992 ve 24 zemích Gallupovým ústavem ukazují, že ekologické obavy jsou široce rozšířené po celé planetě...podíl těch, kteří podle svých slov osobně věnují 'značnou pozornost' ekologickým problémům je větší na Filipínách, v Nigérii, Mexiku a Brazílii než mezi obyvateli Spojených států, Velké Británie, Japonska a Německa"* [5]. "Znečištění a ekologické problémy" řadí mezi vážné problémy, kterým čelí jejich společnost, více Indů více než "propast mezi bohatými a chudými" nebo "vátky a ozbrojené konflikty" [6].

Klíčovým úkolem summitu je tedy řešit přibývající ekologické příčiny světové chudoby. Proto mu velkou pozornost věnují humanitární organizace. "Měl by být hlavní událostí mezinárodního rozvoje v této dekádě", komentuje summit přední nadace Christian Aid.

Obětmi globálních změn klimatu budou hlavně chudí ve třetím světě. Přitom rozhodující díl odpovědnosti nesou průmyslové země, které způsobují nesrovnatelně větší znečištění. Tabulka ukazuje emise oxidu uhličitého na obyvatele v tunách (1999).

USA	5,6
Evropská unie celkem	2,4
Rusko	2,7
Německo	2,8
Velká Británie	2,6
Japonsko	2,4
Francie	1,8
Nizozemsko	4,1
Čína	0,5
Indie	0,2
Mexiko	1,0
Česká republika	2,8
Svět celkem	1,0

Zdroj: Baumert et Kete [7]

Příčiny trendů

Summit by se měl zaměřit především na příčiny, proč i přes smlouvy uzavřené před deseti lety se klíčové ekologické problémy naopak ještě zhoršují. Patří mezi ně například nedodržování pravidel velkými dlužníky, dřevařskými, ropnými, chemickými i dalšími společnostmi. Řada rozvojových zemí paradoxně má dobré zelené zákony. Chybí však prostředky ke kontrole dodržování. Velké mezinárodní korporace se zde proto často dopouštějí věcí, které by si doma nemohly dovolit. Dobrou ilustrací je ilegální kácení dřeva, které ve třetím světě dosahuje astronomických rozměrů.

V brazilské Amazonii nezákonná těžba představuje 80 % pokácených stromů, v Indonésii tvoří přes 70 % exportu dřeva [8]. Indonésie tak každoročně ztratí téměř 1,5 miliónu hektarů lesů [8]. Světová banka odhaduje, že vlády převážně rozvojových zemí tímto způsobem přicházejí o 5 miliard dolarů příjmů ročně [8]. Obchod s ilegálním dřevem není otázkou místní kriminality. Podílí se na něm velké mezinárodní společnosti, jako je dánský dřevařský gigant DLH nebo francouzsko-hongkongská Vicwood-Thantry. Až 60 % suroviny dovážené do Velké Británie je získáváno nezákonně [9].

Žádoucí agenda summitu

"Potřebujeme konkrétní plány, potřebujeme konkrétní závazné termíny a potřebujeme železnou vůli na všech stranách", komentoval na jaře ředitel Programu OSN pro životní prostředí Klaus Töpfer zprávu Spojených národů o světových ekologických trendech. Hnutí DUHA a jeho partnerské organizace v zahraničí prosazují, aby prioritami summitu byly:

- **Globální konvence o odpovědnosti korporací.** Taková smlouva by se namísto důsledků zaměřila na některé z příčin ekologické devastace v rozvojových státech: například by umožnila trestat korupci za hranicemi domovské země, požadovala dodržování minimálních standardů také v zahraničí, bránila zneužívání slabého dohledu, požadovala po firmách zveřejňování ekologických i sociálních výsledků a stanovila zodpovědnost za způsobené škody. Dohodu prosazují hlavně státy třetího světa, humanitární nadace a ekologické organizace.
- **Ekologická agentura OSN.** OSN má zbytečně komplikovaný systém ekologických institucí: samostatný Program OSN pro životní prostředí, Komisi pro trvale udržitelný rozvoj, sekretariáty řady mezinárodních konvencí o globálním klimatu, ochraně ozónové vrstvy či mokřadů, mezinárodním obchodu s ohroženými druhy nebo ochraně proti desertifikaci, šíření pouští. Efektivnější by bylo soustředit je všechny do jedné agentury - Světové organizace pro životní prostředí (WEO), po vzoru už více než 50 let staré Světové zdravotnické organizace (WHO).
- **Vztah WTO a ekologických dohod.** V posledních letech dochází k právním debatám o možných konfliktech mezi některými body globálních obchodních dohod a mezinárodními ekologickými smlouvami. Problémům může předejít zřetelné stanovisko světového společenství. Summit proto musí jasně deklarovat, že Světová obchodní organizace (WTO) nemůže vetovat ekologické smlouvy, které nepatří do její kompetence.

- **Světové klima.** Summit se také musí věnovat některým dílčím problémům. Měl by rokovat o dalších krocích při snižování znečištění, kterými svět naváže na Kjótský protokol. Doplnit by je měla další dvě opatření: dohoda o postupném zákazu dotací na těžbu nebo spalování uhlí či ropy a plán, jak 2 miliardám lidí, kteří nemají přístup k elektřině, zajistit energii z čistých obnovitelných zdrojů. Ten už byl předmětem debat hlav států skupiny G8.
- **Pitná voda.** Konference by měla debatovat o konkrétních plánech, jak stamiliónum lidí ve třetím světě zajistit přístup k pitné vodě. S tím souvisí deklarace nároku na místní zdroje vody jako lidského práva, který by zabránil jejich komercializaci a zneužívání tísnivé situace, ke kterému dochází.
- **Ilegální kácení.** Delegace by měly přinejmenším přijmout dohodu, která by učinila dovoz ilegálně vytěženého dřeva protizákonným. Přestal by tak být normálním, beztrestným obchodem.

Skutečná náplň summitu

Něco je ovšem žádoucí agenda a něco jiného agenda skutečná. Poslední kolo přípravných jednání na indonésském ostrově Bali skončilo začátkem června bez finální dohody. Zatím vše nasvědčuje tomu, že se summit změní ve fiasko a skončí vágní závěrečnou deklarací. *"Summit rozhodně nebude fórem pro přijímání nových závazků do budoucnosti"*, přiznává podle interního dokumentu české delegace ministerstvo zahraničí [1]. Nebudou uzavřeny žádné konkrétní tematické dohody nebo významnější nové mezinárodní smlouvy.

Konkrétním návrhům se brání především Spojené státy. Americká delegace se například rozhodně postavila proti zřízení Světové ekologické organizace.

Účelnost summitu

Očekávané fiasko patrně znovu otevře otázku, zda podobné summity mají smysl. Přes očividnou skepsi především ekologických a humanitárních organizací velké konference nejsou bezvýznamné.

Na nich lze daleko úspěšněji dosáhnout, byť jen ve formě rámcových dohod, širších koncepčních změn. Technické konvence o snížení emisí té či oné chemické látky o tolik a tolik procent snadno projednají delegace specializovaných diplomatů. Sotva ale mohou přinést průlomové mezinárodní smlouvy. Právě pro ně jsou potřeba konference hlav států a dalších politických lídrů, kteří mají dostatek autority i pravomocí k rozhodnutí podobných důležitých kroků.

Třeba Kjótský protokol vznikl pouze díky tomu, že se na předešlém Summitu Země v Brazílii světoví vůdci usnesli na Rámcové konvenci OSN o změnách klimatu. Šlo pouze o obecný, nepřiliš závazný text. Právě on však byl základem pro další jednání o konkrétních opatřeních.

Prameny:

- [1] Zápis ze schůzky Expertní skupiny pro přípravu WSSD, MŽP, dne 7. srpna 2002
- [2] Global environment outlook 3. Past, present and future perspectives, United Nations Environment Programme, Nairobi 2002
- [3] Earth Summit: from Rio to Johannesburg, Friends of the Earth, London 2002
- [4] Environmentální výhled OECD, OECD/MŽP, Paris/Praha 2001
- [5] Schaefer, R.T., Lamm, R.P.: Sociology, McGraw-Hill, 1995
- [6] Kumar, R., Murphy, D.F., et Balsari, V.: Altered images: the 2001 state of corporate responsibility in India poll, TERI Europe 2001
- [7] Baumert, K.A., et Kete, N.: The U.S., developing countries, and climate protection: leadership or stalemate, World Resources Institute, Washington, D.C., 2001
- [8] Toyne, P., O'Brien, C., et Nelson, R.: The timber footprint of the G8 and China: making the case for green procurement by government, WWF International, Gland 2002
- [9] Import of illegal tropical timber to the UK, Friends of the Earth, London 2001

Hnutí DUHA, srpen 2002

Hnutí DUHA
Bratislavská 31
602 00 Brno
tel. 05-45214431
fax 05-45214429
email centrum@hnutiduha.cz
www.hnutiduha.cz